

ПОЛІТИЧНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

США І «АРАБСЬКА ВЕСНА»

Скороход Ю. С.

Доктор політичних наук, професор кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Анотація. *«Арабська весна», яка була спрямована на зміну політичних режимів (або ж, принаймні, на їх трансформацію) в низці арабських країн, стала цілковитою несподіванкою для США, що підтверджується як особливостями близькосхідної політики адміністрації Б. Обама до початку «арабської весни», так і безпосередньою реакцією Вашингтона на події в Єгипті – важливому союзнику Сполучених Штатів в регіоні.*

З огляду на зовнішньополітичні пріоритети на Близькому Сході особливого значення для США мали події в Перській Затоці та в Східному Середземномор'ї. В статті зазначається, що Туніс та Лівія в більшій мірі знаходилися на периферії близькосхідних інтересів США. Адміністрація Б. Обама де-факто визнала Магриб зоною відповідальності західноєвропейських союзників і вважала за доцільне обмежити свою участь у вирішенні спричинених «арабською весною» проблем субрегіону. В Перській затоці Вашингтон переважно покладався у вирішенні кризових ситуацій в Ємені та Бахреїні на свого регіонального союзника – Саудівську Аравію. Ключове ж значення з огляду на стратегічні інтереси США на Близькому Сході мали події в Єгипті.

В статті доведено, що у Сполучених Штатів на момент початку антиурядових виступів в арабських країнах (зокрема, в Єгипті) було відсутнє стратегічне бачення Близького Сходу в поставторитарний період. Це значною мірою спричинило прагматично-очікувальний, з низьким ступенем ризику характер реакції офіційного Вашингтону на розвиток подій в Єгипті. В цілому американська модель управління єгипетською кризою була спрямована на забезпечення плавного політичного транзиту, який би унеможлилював неконтрольований розвиток подій та мінімізував можливість переростання протистояння в громадянську війну, а також на недопущення приходу до влади антидемократичних антиамериканських ісламських сил, які б поставили під сумнів легітимність арабо-ізраїльського договору. Прихід в Єгипті до влади братів-мусульман на чолі з М. Мурсі в цілому вписувався в американську модель постреволюційного Єгипту.

Грунтуючись на дослідженнях впливу революцій на систему міжнародних відносин С. Уолта та К. Каца, автор прийшов до висновку, що успішні революції «арабської весни» (принаймні, на етапі їх безпосереднього здійснення) суттєво не вплинули на позиції США на Близькому Сході. Всі арабські країни, в яких мала місце зміна політичних режимів, в тій чи іншій мірі зберегли свою прозахідну зовнішньополітичну орієнтацію, або ж залишилися в орбіті впливу арабських союзників США.

Ключові слова: *США, Близький Схід, «арабська весна», міжнародні відносини.*

Постановка проблеми. Традиційна американська модель поширення впливу та підтримання статус-кво в близькосхідному регіоні, який займає особливе місце в системі між-

народних відносин з огляду на його стратегічну та енергетичну цінність, ґрунтувалася на розвитку стратегічного партнерства з Ізраїлем та встановленні тісних союзницьких відносин із низькою арабських країн (Саудівською Аравією та іншими аравійськими монархіями, Єгиптом, Йорданією тощо). «Арабська весна», яка була започаткована в 2010 р. подіями в Тунісі та згодом в тій чи іншій мірі охопила всі субрегіони Близького Сходу, поставила закономірне питання щодо того, яким чином зміна політичних режимів в деяких арабських країнах і, насамперед, в Єгипті, який традиційно розглядався Вашингтоном в якості одного із ключових гарантів регіональної стабільності, вплинули на позиції і, відповідно, на трансформацію політики США в регіоні.

Мета статті – дослідити безпосередню реакцію США на «арабську весну» та проаналізувати вплив цих подій на позиції США в близькосхідному регіоні.

В контексті даного конкретного завдання поза межами дослідження залишаються події та політичні процеси, спричинені появою в 2014 р. такого антисистемного елементу в структурі системи міжнародних відносин в близькосхідному регіоні, як «Ісламська держава» і, відповідно, реагування на них офіційного Вашингтону. На наше переконання, вищезгадані події та процеси здебільше є наслідком не стільки «арабської весни», скільки непродуманої (а подекуди й авантюристської) близькосхідної політики Дж. Буша-молодшого (зокрема, в Іраку), невирішеності сирійської проблеми та, до певної міри, суперечливої стратегії Б. Обами, яка була позначена браком американського лідерства в регіоні та істотним розривом між політичною риторикою (заявлені цілі) та політичною практикою.

Базова гіпотеза даного дослідження полягає в наступному: «арабська весна» суттєвим чином не вплинула на позиції США на Близькому Сході, хоч і поставила низку принципів питань, пов'язаних із забезпеченням стабільності в регіоні як пріоритетній меті американської близькосхідної політики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти даної теми стали об'єктом дослідження в роботах М. Лінча (M. Lynch) [1], К. Далакури (K. Dalacoura) [2], Дж. Селіма (G. Selim) [3], К. Коля (C.Kahl) [4], О. Васильєва, Д. Вініцького [5] тощо. В цілому слід відзначити наявність досить полярних підходів до оцінки політики адміністрації Б.Обами в період «арабської весни» – від стримано позитивних (М. Лінч, К. Коль) [4] до суто негативних (Ф. Джоржіс (Fawaz Gerges) [6].

Основні результати дослідження. *Особливості близькосхідної політики адміністрації Б. Обами до початку «арабської весни».* На формування близькосхідної політики адміністрації Б. Обами до початку «арабської весни» вплинули, принаймні, кілька суттєвих чинників.

Перший чинник. Б. Обама усвідомлював нагальну потребу держави у відновленні балансу внутрішньої та зовнішньої політики та, відповідно, змістив акценти в своїй політиці на вирішення, насамперед, внутрішніх проблем, які постали перед Сполученими Штатами.

Другий чинник. Інше, порівняно із адміністрацією Дж.Буша-молодшого, бачення світоустрою, а отже, і глобальної стратегії США та, відповідно, її регіональних пріоритетів. Ще на початку 2006 р. Б. Обама наголосив, що він є реалістом, а не ідеалістом як його попередник [6, р. 302]. Коли Б. Обаму попросили охарактеризувати «доктрину Обами», американський президент відповів: «...американське лідерство, що визнає зростання таких країн, як Китай, Індія та Бразилія. Це лідерство США, що усвідомлює наші обмеження стосовно ресурсів та спроможностей» [6, р. 301].

Що стосується регіональних пріоритетів, то, на думку американського президента, майбутнє Сполучених Штатів Америки буде вирішуватися в Тихоокеанському регіоні та

Азії, де зараз концентруються ключові загрози та виклики для США. А, отже, саме цей регіональний напрямок стає домінуючим в американській зовнішньополітичній практиці. Що стосується близькосхідного регіону, який традиційно був одним із пріоритетів на шкалі зовнішньополітичних інтересів США, то адміністрація Б. Обама визнавала, що регіон Близького Сходу є важливим для Сполучених Штатів, але при цьому вважала, що *виклики, які тут існують, становлять лише потенційні загрози для американських життєво важливих інтересів*.

Третій чинник. Б. Обама успадкував від республіканської адміністрації трансформоване регіональне середовище, яке характеризувалося посиленням антиамериканських настроїв в арабських країнах та підвищенням ступеню незалежності дій локальних акторів (зокрема, американських союзників), які в умовах зростання тенденції до становлення багатополарності світу кидали виклик своїми діями Сполученим Штатам в близькосхідному регіоні. З моменту приходу в Білий Дім Б. Обама відходить від ідеалістичних ідеологічних установок адміністрації Дж. Буша-молодшого щодо поширення демократії в світі, та демонструє прихильність до формування та здійснення американської зовнішньої політики в рамках традиційної для США реалістичної парадигми. Він, по суті, *відмовився від курсу на трансформацію Близького Сходу як системи* шляхом проведення низки термінових кардинальних економічних та політичних реформ в арабських країнах (серед яких чільне місце відводилося поширенню демократії, що передбачало комплекс заходів як заохочувального – надання допомоги в різних сферах тощо, – так і примусового – в тому числі, і проведення масштабних воєнно-силових акцій з метою повалення політичних режимів – характеру), які попередня адміністрація розглядала в якості суттєвої передумови для викорінення причин тероризму на Близькому Сході.

Наголос в близькосхідній політиці Б. Обама було зроблено, насамперед, на використанні «м'якої сили» та спробах налагодити конструктивні відносини із ключовими ісламськими державами близькосхідного регіону. Запорукою успіху мало стати нівелювання негативного іміджу США на Близькому Сході. В своїх програмній промові в Каїрському університеті (4 червня 2009 р.) Б. Обама визнав, що у відносинах США з мусульманським світом існує напруженість, яка спричинена появою негативних стереотипів у сприйнятті Америки в арабських країнах (як сили, ворожої традиціям ісламу) і, відповідно, ісламу серед американців (як такого, що є ворожим не тільки країнам Заходу, але й правам людини). Нагальною потребою, наголосив американський президент, є необхідність «...відкрити нову сторінку у взаємовідносинах між Сполученими Штатами та мусульманами, що проживають по всьому світу, на основі спільних інтересів і поваги один до одного, а також на основі того незаперечного факту, що Америка та іслам не є взаємовиключними поняттями, і тому їм не має потреби в суперництві» [7, р. 760-761]. При цьому Б. Обама особливо акцентував увагу на тому, що «Америка не веде – і ніколи не буде вести – війну із ісламом» [7, р. 762].

Однак, попри активну риторику щодо необхідності започаткування взаємовідносин між США та мусульманськими країнами на нових засадах, близькосхідному курсу адміністрації Б. Обама були притаманні традиційні риси американської близькосхідної політики, а саме спрямованість на збереження статус-кво та стабільності в регіоні. Більш того, на відміну від своїх попередників, Б. Обама взяв курс на те, щоб не поглиблювати своє залучення до подій на Близькому Сході, намагаючись тримати певну дистанцію від соціально-економічних проблем та конфліктів в цьому регіоні. Це знаходило свій вияв і в тому, що офіційний Вашингтон намагався уникнути перед своїми регіональними союзниками зобов'язань, які б передбачали ймовірність прямого воєнного втручання Вашингтону в події на Близькому Сході. «Адміністрація Обама, – наголошують американ-

ські дослідники Ф. Гаус (F. Gause III) та Я. Лустік (I. Lustick), – виявилася менш сприйнятливою до маніпуляцій з боку своїх локальних союзників, аніж попередні адміністрації, демонструючи, що її масштабні інтереси на Близькому Сході, що змінюється, не можуть бути забезпечені військовими авантюрами» [8, р. 4].

Формування підходів адміністрації Б. Обама щодо «арабської весни». Поняття «арабська весна» включає в себе цілу низку подій, спрямованих на зміну політичних режимів (або ж, принаймні, на їх трансформацію) в ряді арабських країн (Тунісі, Єгипті, Лівії, Ємені, Бахреїні і, до певної міри, в Саудівській Аравії, Йорданії тощо)¹.

Більшість дослідників переконані, що «арабська весна» стала повною несподіванкою для Сполучених Штатів. Аналіз близькосхідної політики адміністрації Б. Обама, яка передувала цим подіям, дає підстави погодитися із цією точкою зору. Одним із суттєвих викликів «арабської весни» для офіційного Вашингтону стала поява стратегічної дилеми: «американське лідерство в регіоні – курс Б. Обама на незалучення в події на Близькому Сході». Необхідність американського лідерства було визнано як американськими політологами, так і політиками. Зокрема, як зазначив у своєму виступі помічник державного секретаря США з політичних питань В. Бернс, допомога арабським реформаторам в досягненні їх цілей «є найважливішим викликом для американської зовнішньої політики, який постав перед нами після закінчення холодної війни», оскільки, як він наголосив, «не існує автоматичного та визначеного наперед успіху таких транзитів» [9, р. 9]. В свою чергу, тогочасний держсекретар США Х. Клінтон наголосила, що це завдання є не проявом іdealізму, а стратегічною необхідністю [9, р. 10].

Стратегічну дилему (потреба в американському лідерстві в регіоні – курс на незалучення в події на Близькому Сході) адміністрація Б. Обама вирішувала не шляхом істотної трансформації близькосхідного курсу, а в контексті попередньої прагматичної політики, яка ґрунтувалася на таких принципах, як спільні безпекові інтереси, партнерство та мультилатеріалізм із врахуванням значення субрегіонів, «зон безпеки» та окремих країн Близького Сходу на шкалі американських зовнішньополітичних пріоритетів.

З огляду на американські зовнішньополітичні інтереси із трьох «зон безпеки» близькосхідного регіону (*Західне Середземномор'я* (Алжир, Лівія, Мавританія, Марокко, Туніс, та Південно-західна Європа), *Східне Середземномор'я* (Кіпр, Єгипет, Ізраїль, Йорданія, Ліван, Сирія, Туреччина), *Перська затока* (держави-члени РСАДПЗ, Ємен, Ірак, Іран) [10, р. 122], пріоритетними для США, без сумніву, є Перська затока та Східне Середземномор'я. В цьому сенсі для офіційного Вашингтону особливого значення набували події «арабської весни» саме в цих двох «зонах безпеки».

Туніс та Лівія в більшій мірі знаходилися на периферії близькосхідних інтересів США, а, отже, події в цих країнах оцінювались здебільше в контексті занепокоєння з боку американських регіональних союзників та впливу цих подій на стабільність в регіоні в цілому, неприйнятності приходу до влади в них радикальних ісламських політичних сил, які б були вороже налаштовані щодо Заходу, та, зокрема, щодо США. В руслі своєї зовнішньої політики адміністрація Б. Обама де факто визнала Магриб зоною відповідальності західноєвропейських союзників і вважала за доцільне обмежити свою участь у вирішенні проблем субрегіону. Як наслідок, збройні сили США не брали активної участі у воєнній операції проти М. Каддафі, відігравачи, по суті, допоміжну роль у складі міжнародної коаліції, яка очолювалася Францією та Великою Британією.

Ставлення адміністрації Б. Обама до подій «арабської весни» в субрегіоні Перської затоки дає підстави стверджувати, що офіційний Вашингтон покладався у вирішенні кри-

¹ сирійська криза, на нашу думку, стоїть осторонь подій «арабської весни».

зових ситуацій, що склалися в Ємені та Бахреїні, на свого регіонального союзника – Саудівську Аравію.

Таким чином, ключове значення з огляду на стратегічні інтереси США в близькосхідному регіоні мали події в Єгипті, і саме реакція на події в цій країні, на нашу думку, найбільш рельєфно окреслює процес формування підходів адміністрації Б. Обама до «арабської весни». Як зазначив американський конгресмен Х. Берман (H. Berman), «...ми ніколи не могли припустити, що наступною після Тунісу стане єгипетська революція» [11, р. 6]. Неочікуваність для США розвитку подій в Єгипті підтверджується і першими коментарями представників адміністрації Б. Обама на ці події. Так, держсекретар США Х. Клінтон 25 січня 2011 р. (тобто в перший день демонстрацій в Каїрі) заявила: «За нашими оцінками єгипетський уряд є стабільним» [11, р. 2]. Одночасно віце-президент США Дж. Байден в своєму інтерв'ю 27 січня наголосив, що не вважає Х. Мубарака диктатором [11, р. 2]. Згідно із Wall Street Journal, посадові особи, які брали участь 31 січня 2011 р. у засіданні Ради національної безпеки США, констатували відсутність у адміністрації Б. Обама плану дій на випадок надзвичайних обставин, тобто краху уряду Х. Мубарака [11, р. 2.]. Ці факти дають підстави зробити висновок, що у Сполучених Штатів на момент початку антиурядових виступів в арабських країнах (зокрема, в Єгипті) було відсутнє стратегічне бачення Близького Сходу в поставторитарний період (тобто, після падіння авторитарних режимів). Це значною мірою спричинило прагматично-очікувальний, з низьким ступенем ризику характер реакції офіційного Вашингтону на розвиток подій в Єгипті, якому було притаманне надсилання суперечливих (особливо на початку «єгипетської весни») сигналів супротивникам щодо своєї позиції. Як наслідок, єгипетський політичний режим та його арабські союзники критикували американців за те, що вони залишили у скрутний час свого регіонального союзника – Х. Мубарака, який завжди був надійним другом Сполучених Штатів, а єгипетські протестувальники та арабська громадська думка висловили невдоволення американською індіферентністю.

За наявності концептуального вакууму щодо майбутнього Близького Сходу в американському політичному істеблішменті розгорнулися досить гострі дебати стосовно того, якою має бути реакція США на події в Єгипті. Представники держдепартаменту та міністерства оборони розглядали кризу в Єгипті скрізь призму американських стратегічних інтересів в близькосхідному регіоні, зокрема з огляду на ймовірні загрози миру між Єгиптом та Ізраїлем та їх наслідки для розгортання близькосхідного мирного процесу в цілому. В той же час, частина адміністрації Б. Обама була переконана, що така занепокоєність проблемами стабільності в близькосхідному регіоні «поставить президента США на «хибний бік історії», і вимагали стати на бік демократії, підтримавши демократичний транзит в Єгипті [6, р. 307].

Остаточний підхід адміністрації Б. Обама до подій в Єгипті було, як уявляється, сформовано на кінець січня – початок лютого 2011 р. Про це свідчить реакція адміністрація Б. Обама на заяву 1 лютого 2011 р. Х. Мубарака, в якій було окреслено ключові положення його позиції щодо ймовірних політичних змін в Єгипті, а саме:

- а) відмова подати у відставку з посади президента;
- б) запевнення, що він не буде висувати свою кандидатуру на майбутніх президентських виборах після закінчення терміну його президентства;
- в) надання гарантій, що його син Гамаль не стане його наступником.

За годину після вищезгаданої заяви американський президент подзвонив Х. Мубараку і наголосив, що цих кроків недостатньо. «Час репрезентувати народу Єгипту його наступний уряд», – сказав Б. Обама. – «Майбутнє вашої країни знаходиться під загрозою» [6, р. 307].

Таким чином, офіційний Вашингтон ухвалив рішення більше не підтримувати Х. Мубарака в кризовій ситуації, а його відставку розглядав як важливу передумову її врегулювання. В той же час, Сполучені Штати не зробили спроб підтримати протестний рух в Єгипті. Відсутність будь-яких кроків Вашингтону в цьому напрямку була зумовлена як особливостями американського бачення виходу Єгипту із кризи, так і власне об'єктивним аналізом реальної ситуації та співвідношення політичних сил в цій арабській країні. Американська модель управління єгипетською кризою була спрямована на забезпечення плавного політичного транзиту, який би унеможливив неконтрольований розвиток подій та мінімізував можливість переростання протистояння в громадянську війну. Складовими такої моделі уявлялися наступні:

- відставка Х. Мубарака та проведення дострокових президентських виборів;
- неприйнятність надмірного застосування сили з боку силових структур проти учасників протестів;
- започаткування національного діалогу (за згодою самих єгиптян, без будь-якої ініціативи та гарантій з боку Вашингтону).

Можна стверджувати, що ключовим елементом цієї моделі була відставка Х. Мубарака та проведення дострокових президентських виборів. Враховуючи стислі терміни підготовки до президентських виборів та організаційну слабкість опозиції, американські політики дійшли висновку, що з великою вірогідністю «наступним президентом буде чи представник Національно-демократичної партії Мубарака чи братів-мусульман як двох найбільш організованих на поточний момент політичних сил» [11, р. 7]. Іншими словами, курс Сполучених Штатів на згуртування та мобілізацію зусиль опозиції з метою забезпечення її перемоги на президентських виборах, по суті, був визнаний як безперспективний, оскільки апріорі був приречений на невдачу.

В цьому контексті, на нашу думку, відмова адміністрації Б.Обами від спроб зберегти при владі Х. Мубарака не свідчила про істотну трансформацію американської політики щодо Єгипту. Навпаки, відсторонення від влади Х. Мубарака відкривало більші можливості для маневру в царині збереження при владі представників пануючого режиму в Єгипті, оскільки давала змогу сконцентрувати критику протестуючих виключно на особі єгипетського президента та на виконанні їх головної вимоги – його відставці. Певні сподівання американські політологи покладали на єгипетських військових. Зокрема, американський конгресмен Х. Берман переконував, що «В будь-якому транзиті військові мають відігравати вирішальну роль – так, як це вони робили завжди. Ось чому ... є важливим, щоб наші програми військової допомоги тривали ... настільки довго наскільки військові продовжуватимуть відігравати конструктивну роль в здійсненні демократичного транзиту» [11, р. 6]. Сподівання (але із певними застереженнями) покладалися на голову служби розвідки та віце-президента Єгипту генерала О. Сулеймана, який закликав до національного діалогу єгипетські політичні сили. Американський конгресмен Г. Акерман (G. Ackerman) зауважував з цього приводу: «Генерал Сулейман є сильною, серйозною та здібною людиною, але неясно, чи буде він здійснювати єгипетський транзит на користь єгипетського народу, чи зупинить його» [11, р. 9].

На момент проведення президентських виборів в адміністрації Б.Обами було окреслено наступне бачення посттранзитного Єгипту:

- збереження тісних зв'язків із Сполученими Штатами та попередньої зовнішньополітичної орієнтації на США;
- секулярний характер держави;
- підтримка новою єгипетською владою демократії та універсальних прав людини;
- визнання та виконання основних положень мирного договору із Ізраїлем.

Тим самим були визначені і головні загрози для Сполучених Штатів в ході політичного транзиту в Єгипті: прихід до влади антидемократичних антиамериканських ісламських сил, які ставлять під сумнів легітимність арабо-ізраїльського договору. На тлі цього іншої конфігурації набувала стратегічна дилема, яка постала в Єгипті перед офіційним Вашингтоном: адміністрацією Б. Обама вона була трансформована із традиційної для близькосхідної політики США «м'який авторитаризм чи політичний іслам» в «помірквані ісламісти чи радикальні, антиамерикансько налаштовані ісламісти». Прихід до влади братів-мусульман на чолі з Мухаммедом Мурсі в цілому вписувався в американську модель постреволуційного Єгипту і дозволяв, до певної міри, вирішити вищезгадану стратегічну дилему.

Таким чином, можна констатувати, що на першому етапі політичного єгипетського транзиту (тобто з моменту початку революції і до відсторонення від влади Х.Мубарака та проведення президентських виборів) адміністрації Б. Обама, яка дотримувалася прагматичного погляду на використання американського обмеженого впливу на здійснення змін в Єгипті, в цілому вдалося досягнути поставлені цілі.

Вплив «арабської весни» на позиції США в близькосхідному регіоні. На думку багатьох дослідників, і, зокрема, С. Уолта (S. Walt), вплив революційних подій на систему міжнародних відносин (регіональну, а той і глобальну) проявляється в тому, що «революції інтенсифікують безпекову конкуренцію та підвищують ризик війни» [12, р. 269]. В свою чергу М. Кац (M. Katz) зазначає, що загрози від хвилі, які поширюються в регіоні внаслідок революцій, для великих країн, що підтримують статус-кво, «полягають в тому, що уряди союзні до них можуть бути скинуті чи заміщені союзниками їх ворога. Цей страх «падіння доміно» слугує зростанню важливості країни, що має менше цінності сама по собі для держав, які підтримують статус-кво» [13, р. 76-77]. Іншими словами, вплив революцій в окремій країні на позиції тієї чи іншої позарегіональної чи регіональної держави в системі регіональних міжнародних відносин проявляється шляхом як ймовірного виникнення міждержавного конфлікту (внаслідок революції в певній країні), так і істотної зміни союзницьких відносин держави, що, в свою чергу, може призвести до неприйнятної зміни регіонального балансу сил.

На наш погляд, до цього переліку можна додати ще один досить суттєвий критерій, який уявляється важливим при аналізі впливу революційних подій особливо на позиції держави, що підтримує статус-кво, а саме: очікування регіональних союзників стосовно реакції даної держави на ці події і ймовірність зміни модальностей у їх відносинах із країною, що підтримує статус-кво. В даному випадку мова йде про ймовірний вплив «арабської весни» на відносини США з їх близькосхідними союзниками.

Попри зміну політичних режимів в Тунісі та Єгипті, ці країни в цілому зберегли прозахідну зовнішньополітичну орієнтацію. Більш того, під час візиту до Вашингтона туніського президента Каїда Ес-Селсі, президент США Б. Обама оголосив про намір надати Тунісу статус основного союзника поза НАТО, процес надання якого було завершено в липні 2015 р. Отже, Туніс став 16-ю країною, яку Вашингтон визнав основним союзником поза НАТО з усіма привілеями та повноваженнями.

Що стосується Лівії та Ємену, де внаслідок процесу відсторонення від влади відповідно М. Каддафі та А. Салеха (що відбулося в першому випадку силовим шляхом, а в другому – шляхом досягнення компромісу, а саме добровільній передачі А. Салехом влади своєму віце-президентові А. Р. Мансуру Хаді в обмін на гарантії недоторканності та вільного виїзду за межі країни) був, по суті, започаткований процес їх дезінтеграції, то нова офіційна влада дотримувалася зовнішньополітичної орієнтації чи на Західну Європу (Лівія), чи на регіонального союзника США – Саудівську Аравію (Ємен).

Якщо проаналізувати вплив «арабської весни» на відносини Сполучених Штатів із своїми регіональними союзниками на Близькому Сході, то можна із впевненістю стверджувати, що на початковому етапі арабських революцій мало місце певне охолодження відносин із Саудівською Аравією, яка очікувала принципово іншої реакції на ці події з боку адміністрації Б. Обама. Найбільш рельєфно розбіжності американської та саудівської позиції проявилися в баченні шляхів виходу із політичної кризи в Бахреїні. З моменту початку там кризи офіційний Вашингтон закликав правлячу родину аль-Халіфа утриматися від надмірного застосування сили проти свого народу та наголошував на необхідності проведення «серйозних реформ та негайного діалогу» із лідерами опозиції [9, р. 8] з метою попередження затяжної політичної кризи та насильства. Таким чином, Сполучені Штати на цьому етапі розглядали події в Бахреїні в більшій мірі в контексті «арабської весни» в цілому, хоч і висловили певні застереження. Зокрема, Дж. Керрі (на той час сенатор від штату Массачусетс) виступав проти формування Сполученими Штатами будь-якого універсального підходу до подій «арабської весни», за якого ігнорувалася б специфіка кожної конкретної країни. На питання щодо можливості здійснення демократичного транзиту в арабських країнах за єдиною схемою він відповів категорично негативно: «Всі країни є різними. Єгипет не є Йорданією, та Йорданія не є Лівією, і кожна із них не є Бахреїном чи Саудівською Аравією. Кожна із них має власну культуру, свої власні ... реалії» [9, р. 3].

В той же час, Саудівська Аравія оцінювала події в Бахреїні, насамперед, в контексті геостратегічного протистояння з Іраном в Перській затоці, наголошуючи на тому, що ці події інспіровані ззовні Тегераном з метою отримання геостратегічної вигоди та порушення балансу сил в субрегіоні. На початку березня 2011 р. Саудівська Аравія та інші держави-члени РСАДПЗ ухвалили рішення про введення своїх військово-поліцейських контингентів на територію Бахреїну з тим, щоб протидіяти можливому проіранському перевороту та поваленню правлячої монархії. Це дозволило стабілізувати ситуацію в цій країні, насамперед, силовими методами.

Зустріч в квітні 2011 р. короля Саудівської Аравії Абдаллаха з міністром оборони США Р. Гейтсом (на якій питання саудівської інтервенції в Бахреїн навіть не піднімалося, а обговорювалися винятково можливості постачання американської зброї Ер-Ріяду на суму більш ніж 60 млрд. дол. США та модернізації королівської ракетної системи оборони [6, р. 308]) засвідчила покращення відносин між обома країнами, а також мовчазну згоду офіційного Вашингтону стосовного саудівських миротворчих зусиль в Бахреїні.

Висновки. Таким чином можна констатувати наступне: успішні революції «арабської весни» (принаймні, на етапі їх безпосереднього здійснення) суттєво не вплинули на позиції США на Близькому Сході. Всі арабські країни, в яких мала місце зміна політичних режимів, в тій чи іншій мірі зберегли свою прозахідну зовнішньополітичну орієнтацію, або ж залишилися в орбіті впливу арабських союзників США (наприклад, Ємен в орбіті впливу Саудівської Аравії).

В той же час, події «арабської весни» свідчать про нові тенденції, з якими Сполучені Штати мають рахуватись в своїй близькосхідній політиці, а саме: реальні прояви активної здатності арабських мас до самоорганізації для досягнення цілком визначених цілей. Зауважимо, що американській політиці на Близькому Сході протягом десятиріч був притаманний, значною мірою, *персоніфікований характер*, тобто орієнтація на конкретні особистості (президенти, королі, керівники держав тощо), які розглядалися в якості основних партнерів та провідників американських інтересів та, по суті, в якості важливих гарантів стабільності на Близькому Сході. Таким чином, збереження при владі проамериканських авторитарних режимів, їх сталість розглядалися Вашингтоном як запорука регіональної

стабільності. Феномен арабських диктаторських режимів в контексті забезпечення регіональної стабільності полягав в тому, що вони були здатні за допомогою сили контролювати існуючі в соціумі протиріччя (зокрема, міжетнічні та міжконфесійні), які після падіння цих режимів мали визначальний вплив на розвиток відповідних арабських суспільств. «Арабська весна» засвідчила, що курс США на підтримку диктатур для забезпечення стабільності в близькосхідному регіоні, значною мірою, вичерпав себе і пов'язаний із певними ризиками в майбутньому.

Список використаної літератури

1. Lynch M. America and Egypt After the Uprisings / Marc Lynch // *Survival*. – April-May 2011. – Vol. 53. – № 2. – P. 31-42.
2. Dalacoura K. The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications / K. Dalacoura // *International Affairs*. – 2012. – № 88 (1). – P. 63-79.
3. Selim G. The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering / G. Selim // *Arab Studies Quarterly*. – 2013. – № 35 (3). – P. 255-272.
4. Kahl C. H., Lynch M. U. S. Strategy after the Arab Uprisings: Toward Progressive Engagement / Colin H. Kahl, Marc Lynch // *The Washington Quarterly Spring 2013*. – № 36 (2). – P. 39-60.
5. Васильев А. М., Виницкий Д. И. Новый виток египетской революции / А. М. Васильев, Д. И. Виницкий // *Азия и Африка сегодня*. – 2014. – № 1. – С.4-11.
6. Gerges F.A. The Obama approach to the Middle East: the end of America's moment? / Fawaz A. Gerges // *International Affairs*. – 2013. – № 89 (2). – P. 299-323.
7. Obama B. Remarks in Cairo, 4 June, 2009 // Barack Obama // *Compilation of Presidential Documents*. – Washington : The U. S. Government Publishing Office, 2009. – June. – P. 760-768.
8. Gause F. G. III, Lustick I. S. America and the Regional Powers in a Transforming Middle East / F. Gregory Gause, III, Ian S. Lustick // *Middle East Policy*. – Summer 2012. – Vol. XIX. – №. 2. – P. 1-9.
9. Popular Uprising in the Middle East: The Implications for U.S. Policy. Hearings before the Committee on Foreign Relations United States Senate One Hundred Twelfth Congress 1st Session, March 17, 2011. – Washington: U.S. Government Printing Office, 2011. – 39 p.
10. Yaffe M. The Gulf and a New Middle East Security System // *Middle East Policy*. – Fall 2004. – № 3. – P. 118-130.
11. Recent Developments in Egypt and Lebanon: Implications for U. S. Policy and Allies in Broader Middle East. Hearings before the Committee on Foreign Affairs House of Representatives One Hundred Twelfth Congress 1st Session, February 9 and 10 2011. – Washington: U.S. Government Printing Office, 2011. – 162 p.
12. Walt S. M. Revolution and War / Stephen M. Walt. – Ithaca, New York : Cornell University Press, 1996. – 373 p.
13. Katz M. N. The International Relations of the Arab Spring/ Mark N. Katz // *Middle East Policy*. – Summer 2014. – Vol. XXI. – № 2. – P. 76-84.

THE UNITED STATES AND THE «ARAB SPRING»

Skorokhod Yu.

Doctor of Political Sciences, Professor of International Organizations and Diplomatic Service the Chair of Institute of international relations Taras Shevchenko National University of Kyiv.

Abstract. «Arab Spring», which was aimed at changing the political regime (or, at least, their transformation) in a number of Arab countries, was a complete surprise for the United

States, as evidenced by features like the Obama administration Middle East policy before the «Arab spring» and Washington's direct response to the events in Egypt – an important US ally in the region.

Given the foreign policy priorities in the Middle East of particular importance for the United States had events in the Persian Gulf and the Eastern Mediterranean. The article noted that Tunisia and Libya were to a greater extent on the periphery of US Middle East interests. Obama administration de facto recognized the Maghreb area of responsibility of Western allies and considered it appropriate to limit their participation in the decision caused «Arab spring» problems subregion. In the Gulf, Washington relied predominantly in solving crises in Yemen and Bahrain in their regional allies – Saudi Arabia. The key importance is given to strategic US interests in the Middle East had events in Egypt.

The article proved that in the United States at the start of anti-government protests in Arab countries (particularly in Egypt) there was no strategic vision of the Middle East in post period. This is largely caused pragmatic and expectant, low-risk nature of official Washington reaction to the developments in Egypt. In general, American Egyptian crisis management model was designed to ensure a smooth political transit, which would make it impossible uncontrolled development and minimize the possibility of conflict escalation in the civil war and to prevent the coming to power of Islamic anti-American anti-democratic forces that would put into question the legitimacy arabo-Israeli agreement. The coming to power in Egypt, the Muslim Brotherhood, led by Mursi generally fit into American model of post-revolutionary Egypt.

Based on studies of the impact of revolutions in the system of international relations and S. Uolta K. Katsa, the author concluded that successful revolution «Arab spring» (at least at the stage of immediate implementation) has not significantly affected the US position in the Middle East. All Arab countries, which has been a change of political regime in one way or another have retained their pro-Western foreign policy orientation, or were in the orbit of influence of Arab allies.

Key words: USA, Middle East, «Arab spring», international relations.

References

1. Lynch M. America and Egypt After the Uprisings / Marc Lynch // Survival. – April-May 2011. – Vol. 53. – № 2. – P. 31-42.
2. Dalacoura K. The 2011 Uprisings in the Arab Middle East: Political Change and Geopolitical Implications / K. Dalacoura // International Affairs. – 2012. – № 88 (1). – P. 63-79.
3. Selim G. The United States and the Arab Spring: The Dynamics of Political Engineering / G. Selim // Arab Studies Quarterly. – 2013. – № 35 (3). – P. 255-272.
4. Kahl C. H., Lynch M. U. S. Strategy after the Arab Uprisings: Toward Progressive Engagement / Colin H. Kahl, Marc Lynch // The Washington Quarterly Spring 2013. – № 36 (2). – P. 39-60.
5. Vasil'ev O., Vinitskij D. Noviy vitok egipetskoy revoljutsii / O.Vasil'ev, D.Vinitskij // Aziya i Afrika segodnya. – 2014. – № 1. – S. 4-11.
6. Gerges F.A. The Obama approach to the Middle East: the end of America's moment? / Fawaz A. Gerges // International Affairs. – 2013. – № 89 (2). – P. 299-323.
7. Obama B. Remarks in Cairo, 4 June, 2009 // Barack Obama // Compilation of Presidential Documents. – Washington: The U.S. Government Publishing Office, 2009. – June. – P. 760-768.
8. Gause F. G. III, Lustick I. S. America and the Regional Powers in a Transforming Middle East / F. Gregory Gause, III, Ian S. Lustick // Middle East Policy. – Summer 2012. – Vol. XIX. – № 2. – P. 1-9.
9. Popular Uprising in the Middle East: The Implications for U.S. Policy. Hearings before the Committee on Foreign Relations United States Senate One Hundred Twelfth Congress 1st Session, March 17, 2011. – Washington: U. S. Government Printing Office, 2011. – 39 p.
10. Yaffe M. The Gulf and a New Middle East Security System // Middle East Policy. – Fall 2004. – № 3. – P. 118-130.

11. Recent Developments in Egypt and Lebanon: Implications for U. S. Policy and Allies in Broader Middle East. Hearings before the Committee on Foreign Affairs House of Representatives One Hundred Twelfth Congress 1st Session, February 9 and 10. 2011. – Washington : U. S. Government Printing Office, 2011. – 162 p.
12. Walt S. M. Revolution and War / Stephen M. Walt. – Ithaca, New York : Cornell University Press, 1996. – 373 p.
13. Katz M. N. The International Relations of the Arab Spring / Mark N. Katz // Middle East Policy. – Summer 2014. – Vol. XXI. – № 2. – P. 76-84.

США И «АРАБСКАЯ ВЕСНА»

Скороход Ю. С.

Доктор политических наук, профессор кафедры международных организаций и дипломатической службы Института международных отношений Киевского национального университета имени Тараса Шевченко.

Аннотация. «Арабская весна», имеющая целью изменение политических режимов (или, по крайней мере, их трансформацию) в ряде арабских государств, стала полной неожиданностью для США, что подтверждается как особенностями ближневосточной политики администрации Б. Обамы до начала «арабской весны», так и непосредственной реакцией Вашингтона на события в Египте – важнейшего союзника Соединенных Штатов в регионе.

С точки зрения внешнеполитических приоритетов на Ближнем Востоке особое значение для США имели события в Персидском заливе и Восточном Средиземноморье. В статье акцентируется внимание на том, что Тунис и Ливия находились на периферии ближневосточных интересов США и, следовательно, администрация де-факто признала Магриб зоной ответственности западноевропейских союзников и считала целесообразным ограничить свое участие в решении субрегиональных проблем, порожденных «арабской весной». В Персидском заливе Вашингтон преимущественно полагался в решении кризисных ситуаций, возникших в Йемене и Бахрейне, на своего регионального союзника – Саудовскую Аравию. Ключевое же значение с точки зрения стратегических интересов США на Ближнем Востоке имели события в Египте.

В статье доказано, что у Соединенных Штатов на момент начала антиправительственных выступлений в арабских странах (в частности, в Египте) отсутствовало стратегическое видение Ближнего Востока в поставторитарный период. Этим во многом объясняется прагматично-выжидательный с низкой степенью риска характер реакции официального Вашингтона на развитие событий в Египте. В целом, американская модель управления египетским кризисом была ориентирована на обеспечение плавного политического транзита, который бы исключал неконтролируемое развитие событий и минимизировал возможность перерастания противостояния в гражданскую войну, а также упреждал приход к власти антидемократических антиамериканских исламских сил, которые бы поставили под сомнение легитимность арабо-израильского договора. Приход к власти в Египте братьев-мусульман во главе с М. Мурси в целом вписывался в американскую модель постреволюционного Египта.

Основываясь на исследованиях влияния революций на систему международных отношений С. Уолта и К. Каца, автор пришел к выводу, что успешные революции «арабской весны» (по крайней мере, на этапе их осуществления) не имели существенного влияния на позиции США на Ближнем Востоке. Все арабские государства, в которых произошла смена политических режимов, в той или иной мере сохранили свою прозападную внешнеполитическую ориентацию или же остались в орбите влияния арабских союзников США.

Ключевые слова: США, Ближний Восток, «арабская весна», международные отношения.